

Szent Erzsébet-konferencia

A SZEMÉLY FOGALMA AZ EGYHÁZ
SZOCIÁLIS TANÍTÁSÁBAN: A PÁPÁK TANÍTÁSA
ÉS A SZENTEK PÉLDÁJA

FT. ALESSANDRO CAPRIOLI
mb. oktató (PPKE JÁK)

I.

A mai Szent Erzsébet-konferencia keretében az a megtiszteltetés jutott nekem, hogy külföldiként magyar nyelven próbáljam meg összefoglalni az Egyház szociális tanításának emberképét, és ennek megvalósulását néhány szent alakjában.

Szokásunk úgy elképzelni a szentet, mint egyfajta kivételességgel megáldott figurát, mely kivételesség megjelenik a művészettörténetben, a glóriában, és amely megkülönbözteti őket a többi embertől. A szent nyilvánvalóan egy különleges személy, ám ez a különlegesség nem választja el őt az emberiség többi részétől, sőt éppen ez fejezi ki emberségünk valódi lényegét. A szentség a keresztény élet lényege.

Nem tekinthetünk úgy a szentre, mint egy übermenschre: hiszen a szent egy igazi ember. A szent egy igazi ember, mert ragaszkodik Istenhez, követi tehát azt az ideált, amelyre a boldogság és beteljesedés iránti vágya alapján teremtvé lett.

A keresztény szentség tudatosságának szempontjából az egyes ember arra való lehetőségét jelenti, hogy „ént” mondjon, teljességben és igazságban. Kierkegaard Naplójegyzeteinek egyik oldalán azt írja: az értékek elvontak maradnak mindaddig a pillanatig, míg az embernek nincs bátorsága „ént” mondani.¹ Ekkortól tehát már nem csak egy intellektuális ábrázolás kapcsolódik az ideális igazsághoz, hanem az ember mindennapi élete, és az embersége vágyik, arra, hogy megélje a jelenlévő ideált. Ez az új emberség lesz a forrása a szociális és közösségi építkezésnek, mely radikálisan szemben áll az utópiák elvont kísérletezésével, amely az egészséges társadalmi építkezés legalattomosabb ellensége.²

¹ S. KIERKEGAARD: *Diario*. Milano: Rizzoli BUR, 1983, 249.

² A. SCOLA: *La Dottrina Sociale della Chiesa: risorsa per una società plurale*. Előadás, mely elhangzott a Szent Szív Katolikus Egyetemen, Milánóban, 2007. március 16-án.

Az utópia – a görög etimológia szerint – a „nem hely”, vagyis az abszolút nemlétező: esetükben legfeljebb a béke, a tolerancia és az egység iránti vágyakozás lehetséges, ám valódi építkezés nélkül.

Az ideál ettől teljesen eltér. Az ideál a valóság igazsága, tehát ugyanannyira létező és konkrét, mint maga a valóság. A keresztény ember számára ez a kézzelfoghatóság az Ige megtestesülése által vált megtapasztalhatóvá, mint az ember mindennapi társa. Az Egyház valamennyi szentjével ennek a jelenlétnek a folyamatosságát biztosítja a történelemben. Mert az Egyház, mint a megtestesült Ige, belépett a történelembe, így a szent egy példája a kegyelem által megváltozott életnek, ami az egyes társadalmi területek pontos elkülönítésében elér a „szociális”-ig és a „polgári”-ig, de nem megszállással, hanem sugallat által.

II.

Beszéltünk „énről” és „beteljesedett emberségről”. De mit értünk „énen” és „emberi alanyon”? „Ha tökéletes akarsz lenni...”³ „valóban szabadok lesztek”.⁴ Ezek központi állítások Jézus evangéliumában.

Az első evangéliumi idézet röviden kifejezi a kapcsolatot az emberség beteljesedése és az Istennel való kapcsolat között. Ez a transzcendenciára való elhivatás, ami bele van kódolva az ember lelki természetébe. Az ember összetett valóság, testből és lélekből áll. Ha valamelyiket elhanyagoljuk e két lényeges dimenzió közül, akkor a személy befejezetlen marad. Egyrésztől fennáll a spiritualizmus veszélye, ami nemcsak filozófiai kísértés, hanem vallási is. A spiritualizmus az emberre angyalként tekint, és így irreális képet nyújt róla.⁵ Másrészt viszont az elmúlt évszázadok ideológiái leszűkítették az ember képét a pusztán immanens dimenzióra, megpróbálva korlátozni vagy teljesen eltörölni annak transzcendens törekvését.

A test és lélek egysége, az ember testi mivoltánál fogva magába gyűjti az anyagi világ elemeit, melyek általa érik el céljukat és emelik föl hangjukat a Teremtő szabad dicséretére.

Így tehát, amikor fölismeri önmagában a szellemi és halhatatlan lelket, nem valami – merőben a fizikai és a társadalmi körülményekből fakadó – ábrándképpel hitegeti magát, hanem a valóság mély igazságát érinti.⁶

Ha az embert így lehet hiánytalanul leírni, a társadalmi rendnek el kell ismernie az emberi létezés valamennyi dimenzióját, és lehetővé kell tennie, hogy ezek a dimenziók tényleges kifejezést nyerjenek. A pápák szociális tanításában mindig is központi helyet foglalt el ez a kérdés, ahogy arra II. János Pál emlékeztet, amikor elődjét, XIII. Leó pápát idézi a Centesimus Annus bevezetőjében:

„A pápa világosan kinyilvánítja a vallás előírásainak szabad megtartásához való jogot a munkások egyéb jogaival és feladataival összefüggésben, annak ellenére,

³ Mt 19,21

⁴ Jn 8,36

⁵ PONTIFICAL COUNCIL FOR JUSTICE AND PEACE: *Compendium socialis doctrinae Ecclesiae*, 38

⁶ *Gaudium et Spes* 14.

hogy már az ő idejében általános volt a vélemény, hogy bizonyos dolgok kizárólag a magánélet területére tartoznak. Hangsúlyozza a vasárnapi pihenő szükségességét, hogy lehetősége legyen a mennyei javakkal foglalkozni és megadni a tiszteletet az isteni felségnek.”⁷

Történelmileg ezen felfogás legnagyobb alakja Szent Benedek, a nyugati szerzetesség megalapítója, Európa védőszentje. Az ő híres mottója: „ora et labora”. Az ima az, ami munkává és a társadalom építésévé válik.

A szerzetesség lényege az imádás – angyalok módjára élni. Mindenesetre a felszólításhoz, hogy hogyan kell hús-vér szerzetes férfiként élni ezen a földön, Szent Benedek az „ora”-hoz (imádkozz) hozzátett egy másikat is: „labora” (dolgozz). Szent Benedek felfogásában a szerzetesi élet része az ima mellett a munka is, a föld megművelése, a teremő szándéka szerint. Az „ora et labora” párjában tesz tanúságot a megszenteltek közössége arról az Istenről, aki Krisztusban néz bennünket, s az Őbenne látott ember és világ jóvá lesz.⁸

A transzcendencia iránti vágy és az azt kifejező imádság az emberek közötti közösség és társas élet forrásai. A szerzetesek tehát olyan emberek, akikben közös az élet értelme, ezért közös az egész életük. A bencés kolostor az első olyan valóság, amelyben megnyilvánult a hitnek ez a szociális képessége. Szent Benedek arról tett tanúságot a pogányok és a barbárok, sőt a keresztények előtt is, hogy a kereszténység nem egy elvont tanítás, hanem egy dokumentálható, és a történelmet befolyásoló élő valóság.

Az új, keresztény ember a munkában fejezi ki magát, s a munka a szellemi és anyagi, szabad és meghatározott valóság felhasználása azért, hogy kijelentsük az értéket, amelyért élünk. Míg a munka – főleg a fizikai – az egész ókori világ számára teher, a keresztény világ gyökeres változást hozott. Minden munkát a felajánlás szellemében végeztek: önmaguk Istennek való intelligens és szenvedélyes felajánlásával, mely lehetővé teszi, hogy az ember azon anyagi dolgok átalakításának szentelje magát, amelyekben élnie kell.⁹

III.

A keresztény alany meghatározásának másik központi kijelentése a szabadság. A szabadság Isten legértékesebb ajándéka az ember számára; a szabadság az, ami az embert alannyá teszi és nem egyszerű tárggyá, a szabadság emeli fel az embert az egész teremtet világ fölé. Az ember éppen azért tudja tudatosan és teljesen kimondani, hogy „én”, mert szabad. A szabadság az önmeghatározás képessége, a belső elven alapuló döntése, amely belső elv titokzatos ugyan, de nem meghatározatlan, hiszen az ember beteljesedésére irányul. A szabadság személyes irányultság az igazságra, vagyis a

⁷ *Centesimus Annus* 9.

⁸ XVI. Benedek pápa szavai legutóbbi ausztriai útján, a heiligenkreuzi apátságban tett látogatása során, 2007. szeptember 9-én.

⁹ LUIGI NEGRI: *Introduzione a Benedetto da Norcia tratto da: Sussidio per la Scuola di Comunità. Letterae Communio*, 1980. április, 20.

már említett transzcendenciára. Sőt, a szabadság egyetlen reménye arra, hogy ne maradjon beteljesületlen, mint egy kielégítetlen kívánság, az, hogy saját transzcendens igazságára törekszik.¹⁰ „Az igazság szabaddá tesz benneteket.”¹¹ Az emberi személynek nem lehet és nem is szabad a társadalmi, gazdasági és politikai struktúrák eszközévé válnia, mivel minden embernek szabadságában áll végcélja felé irányulnia.¹²

Ez az antropológiai alap megmagyarázza, hogy a pápai szociális tanítás miért ragaszkodik a szubszidiaritás elvéhez, melynek klasszikus meghatározását a *Quadragesimo anno* enciklika 80. pontja adja. Negatív módon megfogalmazva ez jelenti annak tiltását, hogy az állam korlátozza az egyének és a társulások szabadságát, s így helyettesítse azok felelősségét és kezdeményezéseit. Pozitív megfogalmazásban ez az elv azt a feladatot jelenti, hogy segíteni kell ennek a szabadságnak a kifejlődését. Az ebből származó gazdasági rendszer hatékonysága egy olyan antropológia következménye, mely megelőzi a gazdasági jellemzőket.

A szubszidiaritás azt jelenti, hogy tiszteljük és segítjük az embert, amilyennek őt Isten megalkotta, vagyis szabad és kezdeményezésre képes lényként.

A szabadság – mint minden emberi személy egyedi voltának kifejeződése – értékét akkor tiszteljük, ha a társadalom valamennyi tagjának lehetősége van arra, hogy megvalósítsa személyes hivatását, ami mindenekelőtt az igazság keresése. Ez az érték megszámlálhatatlanul sok formában mutatkozik meg, és az Egyház társadalmi tanítása joggal hangsúlyozza az egyének és a köztes csoportok szabadságát az állammal való kapcsolatában. Van azonban egy igen személyes szint, ahol elengedhetetlen a szabadság tisztelete: a nevelés. Mi különbözteti meg a nevelést a katonai kiképzéstől vagy a testedzéstől, mi különbözteti meg a pszichológiától? Az, hogy a nevelés elsősorban nem testi és pszichés mechanizmusok meghatározása és formálása, hanem mindenekelőtt a fiatal szabadságához intézett kihívás – anélkül, hogy tagadná előbbiek fontosságát. Van egy tekintéllyel rendelkező tanítómester, aki a fiatal szabadságából elvezeti az igazsághoz.

Ismét egy szent mutatja meg nekünk, hogy ezt megértette: Don Bosco, az elmúlt évszázadok egyik legnagyobb mestere a nevelés területén.

A Don Bosco által kidolgozott pedagógiai módszer megelőző módszer, amelyet ő szembeállított a represszív módszerrel. Ez utóbbi nevelési módszer a tekintélynek való alávetettségben, és a büntetések alkalmazásában állt.

„Minden fiatalban, még abban is, akit körülményei gonosszá tettek, van egy pont, amit el tud érni a jó. A nevelő elsődleges feladata ennek a pontnak a megtalálása.”¹³ Ez a pont a szabadság, ami a jóra és az igazra van teremtve.

„A nevelés az emberek kialakításának művészete.”¹⁴ Célja nemcsak dolgozók vagy jó állampolgárok kialakítása, s nem is vasárnapi keresztényeké, hanem teljes embereké.

¹⁰ XIII LEO: *Libertas praestantissimum*.

¹¹ Jn 8,32

¹² PONTIFICAL COUNCIL FOR JUSTICE AND PEACE: *Compendium socialis doctrinae Ecclesiae*. 48.

¹³ E. BIANCO, *Educare oggi come educava Don Bosco*, Elle di ci, Leumann, Torino, 1988, 32

¹⁴ G. SANGALLI, *Educare come educava Don Bosco*, Elle di ci, Leumann, Torino, 1988, 5

IV.

Az olyan szavakat, mint transzcendencia, igazság és szabadság, nem érthetjük meg teljesen még keresztény nézőpontból sem a szeretet megértése nélkül. A filozófia megállapítja az egybeesést Isten, a transzcendens lét és az igazság között. De csak a keresztény kinyilatkoztatás pontosítja, hogy mi az igazság, és így azt is, hogy ki Isten: „Isten szeretet” (1Jn, 4). Ez a keresztény kinyilatkoztatás magja és alapja. XVI. Benedek pápa nem véletlenül választotta ezt az idézetet enciklikájának címeként és témájaként. Az igazság ismerete elválaszthatatlan a szeretetben való élettől. Sőt, a kettő egybeesik. „Veritatem facientes in caritate.”¹⁵ Ez a keresztény szentség végleges formája. A Leviták könyvében szereplő buzdítás Isten népének valamennyi tagjához szól: „Legyetek szentek, mert én, az Úr, a ti Istenetek szent vagyok.”¹⁶ De ha Isten szeretet, akkor az igazi szent, vagyis az igazi ember az, aki megéli a szeretetet.

Zárásként idézzük fel Árpád-házi Szent Erzsébet alakját, akinek személyére ez a konferencia emlékezik. Szent Erzsébet, akit néhányan a XIII. századi Teréz Anyának hívnak, úgy maradt meg a szentség történetében, mint a szegények iránti szeretet példája. Életének számos epizódján keresztül megmutatkozik, hogyan tehet tanúságot a szent az ember értékéről a társadalomban. Például 1225-ben, mikor Európában éhínség dúlt, Erzsébet megnyitotta a királyi élelmiszerraktárakat, hogy ellássa a szegényeket. Az egész udvar elítélte és bolondnak tartotta, nem értették, hogyan viselkedhet egy királynő ilyen meggondolatlanul és felelőtlenül. Ő pedig követte továbbra is azt, amit feladatának érzett. Az éhínséget feketehimlő-járvány követte, és Erzsébet nem zárkózott be a kastélyába, mint a többi nemes, hanem alapított egy kis kórházat a kastély lábainál. Ez volt Németországban az első, laikusok által alapított kórháza. Egyszerű gazdasági és egészségügyi megfontolások alapján Szent Erzsébet viselkedését örületként lehetett értelmezni. Azonban itt egy jelentős paradoxonról van szó.

Arisztotelész a Nikomakhoszi etikában, Aquinói Szent Tamás pedig a Summa Theologiae-ban egyaránt megállapítja a személyes és a nyilvános vagy politikai etika elkülönítésének fontosságát. Nem olyan naívak, hogy azt állítsák, hogy a politikai társadalom egyszerűen az erény társadalma lehet, de egy egységes képet alkotnak az életről, amely szerint a közéleti és a személyes erény különböznek ugyan, de nem elválaszthatóak.

Egy szent, mint Szent Erzsébet, a maga ellentmondásosságában tanúságtétel, és ideális sugallat: nem mindenki tud, és nem mindenkinek kell úgy élnie, mint azoknak szenteknek, akiket a történelemből ismerünk. De úgy kell rájuk tekintenünk, mint ideálokra, akikről sugallatot kaphatunk. Az ő tökéletes szentségük mégsem valami lehetetlen, misztikus dolog, hanem valós és történelmi, hiszen ők valóban léteztek. Ők Krisztus megtestesülésének folytonossága. Vagyis a Másik Világ jelenléte ezen a világon. S e Másik Világ nélkül nem lehetne élni ezen a földön. Nem lenne előttünk irány.

¹⁵ „Igazságban kell élnünk és szeretetben”, EF 4,15

¹⁶ LV 19,2

